

РЕЦЕНЗІЇ. ОГЛЯДИ. АНОТАЦІЇ

Тамара Демченко

●

М.ГРУШЕВСЬКИЙ І НТШ: НОВЕ ПОПОВНЕННЯ ГРУШЕВСЬКІЯНИ

(Рецензія на монографію Л.Винара “Михайло Грушевський і Наукове товариство ім. Шевченка 1892 – 1934”.
– Нью-Йорк; Дрогобич; Львів: Українське Історичне товариство,
2006. – 384 с.: іл. – Серія **Грушевськіяна** – Т. 8)

На превеликий жаль, ситуація сьогодні розвивається так, що до вишів Лівобережжя слабо доходить інформація про наукові здобутки галичан і волиняків, буковинців, а вже нові праці вчених діаспори взагалі можна перерахувати на пальцях однієї руки. Принаймні це стосується Чернігівського педуніверситету. Коли нещодавно надійшов запит від Острозької академії (до речі, єдиного навчального закладу в Україні, де діє кафедра історії діаспори) щодо вивчення відповідної тематики, то ми мусили на кожне запитання давати негативну відповідь. Між тим, сучасний історіографічний процес неможливо досягнути поза здобутками українських дослідників, які мешкають і працюють далеко за межами України.

Переконливим свідченням може слугувати рецензоване видання. Як не прикро в цьому зізнаватися, але навряд, щоб широке коло читачів “Сіверянського літопису” мало хоча б приблизне уявлення про Автора монографії. Отож вважаємо, що буде не зайвим дати бодай найзагальнішу інформацію біографічного характеру, запозичену із статті Ю.І.Макара та А.Є. Атаманенко “До 75-річчя Любомира Винара” (Див.: Український іст. журн. – 2007. – № 2. – С. 225 – 229). Пан Винар народився у січні 1932 р. у Львові, вже багато років мешкає у США. Він – автор понад 1900 праць, видатний організатор науки, засновник і багаторічний редактор єдиного в діаспорі україномовного історичного журналу “Український історик”, президент Українського Історичного товариства, член кількох провідних американських наукових установ, підтримує тісні й плідні за своїми результатами стосунки з істориками України.

Серед численних зацікавлень шановного вченого варто виокремити заснування практичного та теоретичного грушевськознавства, котре, згідно з його ж визначенням, трактується як “окрема міждисциплінарна наука, що займається систематичним вивченням життя, діяльності і творчості Михайла Грушевського, а також вивчає дослідження, присвячені М.Грушевському і його добі.” (Див.: Винар Л. Грушевськознавство: генеза й історичний розвиток. – К., 1998. – С. 17). До

наукового обігу даний термін запровадив теж п. Винар. І ще одна попередня заувага. Рецензована монографія склала восьмий том серії “Грушевськіяни”, до виходу в світ кожного із семи попередніх історик доклав своїх рук, виступаючи автором або упорядником і обов’язково редактором серії. Отож не буде перебільшенням охарактеризувати його як фундатора і провідного українського історика – фахівця з грушевськознавства. Власне знайомство з працею підтверджує цей висновок. Вона написана блискуче.

У “Впровадженні” Автор формулює декілька засадничих ідей свого дослідження, які потім розгортає, аналізує, показує еволюцію і наслідки у своїй роботі. Ми прочитали їх так: це – постулат, що “галицький період діяльності Грушевського був унікальним в українському і світовому історичному процесі”; трактування “української національної культури, української науки і суспільного життя як інтегральної частини європейської і світової історії”; висвітлення процесу перетворення М.Грушевського у “духового провідника України” і, нарешті, розгляд “концепції організації академії” (С. 12)?

У наступних трьох розділах на основі багатого, ретельно відібраного і ґрунтовно проаналізованого матеріалу розкриваються практично всі вищевідзначені аспекти даної теми. Дослідник пропонує також періодизацію праці великого вченого в НТШ. Перший період охоплює роки 1892 – 94 (це, так би мовити, участь опосередкована – публікації у “Записках НТШ”). Другий – це час від приїзду вченого у Львів до обрання його головою наукового товариства. “Третій, найголовніший період праці М.Грушевського в НТШ, в якому він був головою Товариства і ніс повну відповідальність за його розвиток та багатогранну діяльність, охоплював роки 1897 – 1913”. І упродовж останнього “етапу співпраці” 1920–1931 рр. Автор підкреслює спорадичний характер наукових стосунків. Конкретну роботу М.Грушевського він планує розглядати “в площинах науково-організаційній, адміністративній та редакційно-видавничій” (С. 17). Таке поєднання хронологічного і тематичного підходів дало змогу побачити і розгорнути діяльність вченого в часі, й усвідомити, які ділянки він вважав найперспективнішими, й оцінити його колосальні особисті зусилля видатного організатора української науки.

Автор прослідковує “початки” Товариства, зазначаючи, що воно від свого заснування було спільним проектом наддніпрянців і галичан, зокрема, він вказав: “Зв’язки із галичанами П.Куліша, О.Кониського, М.Драгоманова, В.Антоновича та інших підготували сприятливий ґрунт для створення в Галичині українського П’ємонту” (С. 15). Тому появу у Львові М.Грушевського ніяк не можна вважати випадковістю. Варто відзначити також глибоку символіку події, яка стала першим спільним проектом галичан і молодого вченого із Києва. Соті річниця появи друком “Енеїди” І.Котляревського – ось що привернуло увагу історика, причому не напередодні ювілею, а за п’ять років до нього (С. 21 – 22). Саме такі нюанси, дбайливо вишукані і підкреслені Автором, дають правдиве уявлення про масштаби постаті М.Грушевського.

Йому явно було затісно на теренах Галичини, тому львівський професор прагне поширити зв’язки, з одного боку, з колами наукової інтелігенції Наддніпрянщини, а з іншого, налагодити контакти з європейськими вченими. Важливою ознакою наявності останніх може стати обмін науковою продукцією. Статистичні дані, наведені п. Винаром, вражають: у 1896 р.бібліотека НТШ одержувала видання приблизно десятка установ, а в 1900 р. обмінювалася літературою з 168 інституціями, у 1913 р. кількість останніх зросла до 236 (С. 26). Це був явний прорив у широкий світ європейської культури й науки. Окрім того, Автор рецензованої праці вказує на заходи М.Грушевського через НТШ виявляти і матеріально допомагати здібним студентам, а також його рішучі спроби домогтися зміни статуту товариства. В інтелігентній виваженій манері він показує витоки конфлікту впливових членів виділу і М.Грушевського. Водночас підкреслюється, що в цей, перший, період професор не належав до “жодної галицької політичної групи” і повністю віддався науковій роботі. Поміж тих напрямків, про які вже йшлося вище, особлива увага приділена з’ясуванню обсягів, напрямків і результатів редакційно-видавничої роботи в товаристві. Такий підхід, очевидно, визначався

Тут і надалі посилання на монографію Л.Винара.

історичною доцільністю, бо переломити ситуацію можна було тільки завдяки підвищеному, прямо-таки вибуховому зростанню обсягу наукової продукції. Тому Автор ретельно відзначивши, що “на М.Грушевського спав тягар редакційної й видавничої праці в НТШ” (С. 30), тим самим вказав на особливі труднощі, з якими був пов’язаний саме цей вид діяльності, а водночас піддав ретельному аналізу реальні кроки нового редактора у напрямку зміни ситуації. Л.Винар відверто визнав, що “зміст перших томів *Записок* під оглядом якості і укладу матеріалу не був сильним” (С. 31). Отже, Грушевському доводилося паралельно роз’язувати декілька проблем: вишукувати кошти, змінювати редакційну політику, вимагати науковості від авторів, засновувати нові часописи й серії та бібліотеки, опановувати ще не досліджені ділянки українознавства відповідно до тих змін, які намічались у статуті. Зрештою, головний вектор цих зусиль можна визначити досить чітко: перетворити НТШ у строго наукову інституцію, відмовившись від її квазіполітичного стану. Щоб рельєфніше показати революційні зміни у ставленні товариства до науково-видавничої роботи, Автор запропонував таблицю досягнень за період 1891 – 1913 рр. – було видано 423 числа/номера/тома 19 назв наукових видань (С. 43 – 44). Якщо додати ще й 88 книжок “Літературно-наукового вісника”, що побачили світ у Львові з 1898 по 1905 рр., то маємо вагомий показник у понад 500 томів повноцінної наукової продукції, що охоплювала всі складові українистики. Таким чином, українська наука набула ознак європейськості і продемонструвала свою конкурентоспроможність. Коли Л.Винар писав про унікальність цього досвіду, то він, вірогідно, й мав на увазі неймовірно високі темпи її фахового росту і ту незаперечну обставину, що цей якісний стрибок відбувся завдяки зусиллям однієї людини. Правда, це був геніальний організатор науки!

У другому розділі розкриваються “секрети” успішної діяльності М.Грушевського на посаді голови НТШ (1897 – 1913 рр.) Власне, їх і не було: складається враження, що новий очільник розвинув і поглибив ті напрямки роботи, які він вже запропонував. Користуючись більшими повноваженнями, він “головну свою увагу <...> звернув на організацію наукових дослідів і відповідно розширив систему наукових комісій НТШ”(С. 55). Л.Винар цілком обґрунтовано вважає, що заснування і розгортання роботи Археографічної (1895), Етнографічної, Лікарської і Правничої (всі у 1898 р.), Мовної (1900), Статистичної (замість Правничої у 1906 р.) і Бібліографічної (1909) комісій дає підстави для твердження, що “М.Грушевський створив із Наукового Товариства де-факто українську академію наук, яка своєю працею і виданнями не уступала академіям наук в Європі” (С. 55 – 56). Як досвідчений керівник голова подбав про поліпшення матеріального забезпечення і впорядкування роботи допоміжних наукових установ НТШ. Автор дослідження виділяє і його адміністративно-господарчу роботу. М.Грушевський добре розумів ненадійність державного джерела фінансування і подбав про заснування різних фондів, розширення кола жертводавців. Він “тішився повним довір’ям меценатів із Великої України”: так, на купівлю нового будинку для Товариства Василь Смиренко дав 250 тис. корон (С. 62). Нарешті, для повноти картини слід вказати, що упродовж даної доби активізувалася і громадсько-політична праця М.Грушевського.

Усе це, разом узятє, дає підстави для висновку, що науково-організаційна робота голови НТШ далеко виходила за межі певної інституції. Не випадково п. Винар наводить цитату із передмови до збірника, яким учні М.Грушевського вшанували 10-річчя його праці у Львові. Найбільшу заслугу свого порівняно молодого вчителя вони вбачали у тому, що він “вказував українській інтелігенції нові дороги й охороняв її від ідейної блуканини та повторення історичних помилок” (С. 66).

Отже, піднісши НТШ до статусу академії, перетворивши його на осередок духовного, культурного й наукового життя для обох Україн, М.Грушевський задаво до Миколи Хвильового з його гаслом орієнтації на “психологічну Європу” показав магістральний шлях для України. Якщо ж говорити про “секрети”, то вони полягали у надзвичайній самоорганізації, неймовірній працездатності і вимаганні від колег, учнів, однодумців такої ж самовідданості.

Проте ця діяльність розгорталася в умовах пліток, нашіптувань, інтриг, зрештою, протистояння з іншими керівниками НТШ, що не могло не позначитися на її результатах. Особливістю даного дослідження є спроба з’ясувати витоки

конфліктів у НТШ, ретельно простежити їхню еволюцію до стадії прямого протистояння. Автор приділив цій проблемі майже третину тексту монографії, що свідчить про серйозне ставлення до питання. З огляду на добре відомі події сьогодення такий підхід цілком виправданий, а детальне ознайомлення з розвитком і загостренням конфліктної ситуації – формуванням опозиції, появою перебіжчиків, анонімні публікації, звинувачення у фінансових махінаціях – має стати повчальною лектурою не тільки для істориків. Лихо наше в тому, що політики не читають наукових монографій. Дуже актуально, на наш погляд, звучать і висновки п. Винара: “Підсумовуючи наші замітки про конфлікт у Науковому Товаристві ім Шевченка і відхід М.Грушевського від праці в Товаристві в 1913 році, бачимо, – зазначив Автор, – що ніхто не вийшов переможцем, а українська наука зазнала великого удару”. Для НТШ скінчився “золотий вік”, а М.Грушевський з 1914 р. “всю свою енергію спрямував на Велику Україну і там став головним будівничим Української Народної Республіки і творцем нового огнища української науки і культури” (С. 117 – 118).

Незважаючи на відставку М.Грушевського з посади голови Товариства, він не припиняв своїх контактів з ним. Розгляду цього аспекту теми присвячений третій розділ монографії. Автор прослідковує їхній розвиток і змістовну наповненість упродовж трьох наступних етапів науково-організаційної діяльності вченого: “1) розбудова Українського Наукового Товариства в Києві (1914 – 1917); 2) державне будівництво України (1917 – 1918); 3) еміграційний період наукової діяльності (1919 – 1924)” (С. 119)». Дослідник відзначає, що М.Грушевський сумував за Львовом і навіть мав намір, перебуваючи в еміграції, повернутися туди. Але, з огляду на тодішні політичні обставини, насамперед окупацію Галичини поляками, наврод, щоб він отримав такий дозвіл (С. 125).

Повернення М.Грушевського в радянську Україну, обрання його академіком ВУАН дали змогу видатному вченому знову на повну силу продемонструвати свій неабиякий талант організатора науки. Л.Винар справедливо відзначає, що “Співпраця ВУАН і НТШ в 1920-х роках віддзеркалювала головний постулат Грушевського: об’єднання всіх українських наукових сил для розбудови української історичної науки і національної культури. Це був його соборницький принцип українського наукового життя, скерований на творче об’єднання дослідників з різних українських земель. Грушевський уважав, що НТШ “стало базою сього завдання, – неначе трампліном, з котрого українське національне життя мало піднятися на високости повної культурної незалежності”. Товариство могло стати головним науковим партнером Академії (С. 135). У монографії детально прослідковано відновлення контактів з НТШ (велику роль у цьому відіграв К.Студинський). Зрештою, і сумнозвісний конфлікт було забуто. Дослідник так прокоментував виступ тодішнього керівника НТШ К.Студинського на урочистостях з нагоди 60-річчя Грушевського: “Звичайно, ювілейні промови мають панегіричний характер, але у слові голови НТШ не лиш підкреслено заслуги ювіляра для Товариства, але й дано повну сатисфакцію за події в 1913 році, через які М.Грушевський зрезигнував з головства в Товаристві” (С. 144). Отже, конфлікт було вичерпано. Тепер уже як визнаний керівник численних історичних “катедр” і комісій видатний вчений міг розвивати відносини з галицькими науковцями. Наприкінці 1925 р. під його головуванням при Історичній секції була заснована Комісія Західної України. Порайоновому дослідженню минулого українського народу Грушевський, як відомо, надавав колосального значення. Автор дослідження підкреслює, що “Грушевський бажав у першу чергу обґрунтувати свою схему незалежності і безперервності українського історичного процесу на територіальному принципі...” (С. 148).

На жаль, ця комісія, як і інші, через незалежні від академіків обставини не змогла реалізувати свої наміри. Безпідставний арешт М.Грушевського поклав край не тільки його власним проектам і планам, була знищена ціла школа великого вченого. Більше того, Л.Винар підкреслює, що наукові контакти стали підставою для тоталітарного режиму, щоб звинуватити вченого та його учнів у “фашизмі”. Зворушливо звучать заключні слова дослідника щодо ставлення М.Грушевського до Галичини: “Вже перед смертю вчений бачив Галичину та Львів як місце для порятунку його родини. <...> Не судилося сповнити бажання Михайла Грушевського про поворот дружини і доньки до рідного Львова. Його улюблену

дону, найближчого наукового співробітника на засланні знищила советська влада, було знищено й його молодшого брата Олександра, племінника Сергія Шамрая та ін. Це була трагедія родини Великого Історика, який присвятив своє ціле життя українському народові і розбудові української історичної науки” (С. 160 – 161).

Висновки Л.Винара повністю випливають із тексту і тому виглядають переконливо і бездоганно у науковому плані. Автор, підкресливши, що діяльність Грушевського в НТШ охоплює загалом 40 років життя, виокремлює особливо “львівський період”, упродовж якого НТШ досягло свого апогею як наукова інституція. Принциповою є, на нашу думку, теза про відповідність наукової діяльності Грушевського з його “схемою і моделем історії України, що характеризується безперервністю і нерозривністю українського історичного процесу, який охоплює цілість життя українського народу у різних історичних періодах на всій території у контексті культурного, суспільно-політичного, релігійного, правного і державного розвитку” (С. 165). Це означає, що моделі розвитку і організації науки, відпрацьовані в НТШ, набували всеукраїнського значення, і, як слушно зауважує Автор, могли лягти в основу розбудови академії європейського типу. Оцінюючи значення реформування Товариства, п. Винар наголошує, що “в дійсності (de facto) НТШ стало першою українською національною Академією Наук” (С. 166). Автор надзвичайно високо оцінює зусилля вченого по підвищенню статусу української мови, підготовці кадрів вчених для різних ділянок наукових знань, заснуванні мережі наукових видань. Він вважає, що навіть конфлікт не міг примусити Грушевського остаточно відмежуватися від НТШ. Не можна не погодитися з його висновком, що “Михайло Сергійович до кінця свого трагічного життя, уважав себе активним членом НТШ” (С. 169.) Ця добре відображена у монографії відданість своєму науковому дітищу заслуговує на особливу відзнаку.

Рецензована монографія включає в себе вибрану бібліографію та іменний покажчик. Завдяки 25 додаткам, зібраним Автором, вона набула значної цінності і як історичне джерело. Широкий видовий спектр документів – статuti, звернення, виступи, статті М.Грушевського, його прибічників та опонентів, фрагменти щоденникових записів та журнальних оглядів – сприяють глибшому розумінню подій, проаналізованих у роботі, виступають засобом їх верифікації.

Незважаючи на те, що додатки охоплюють майже половину книжки, їх не можна відірвати від тексту. Дослідження справляє враження цілісної, добре продуманої композиції, порушити яку без шкоди для роботи неможливо.

Безсумнівно, в даному дослідженні є й певні вади, проте вони настільки незначні, що мають сенс тільки при ретельному кваліфікаційному аналізі. Насправді монографія Л.Винара може слугувати зразком для написання історичних наукових робіт, вона є гідним пошануванням пам'яті великого вченого з нагоди його 140-річчя.

Михась Ткач

СВІТЛО ДУШІ УКРАЇНСЬКОЇ

Про цю унікальну книгу писати так, ніби про щось буденне - просто неможливо. Як і неможливо, один раз взявши її до рук і переглянувши кілька віршів, відкласти туди, де вже лежить купа книжок з німечним словоблуддям, і забути назавжди. Її хочеться вкотре читати і перечитувати, знаходячи щоразу нові одкровення, декламувати для самого себе і друзів окремі поетичні перлини, як молитву, долучаючись душею до Божественного «Храму голосів». В ній невичерпна глибина думок, щось сакральне, небуденне - таке, що підносить кожного до вершин святості, очищає душу. Таке, що єднає з Всевишнім, дає усвідомити неперебутність нашого роду, який сягає в сиву давнину.

Мова йде про збірку поезій «Собор одкровень» Олега Гончаренка, котра побачила світ у промисловому, досить зросійщеному місті Мелітополь на початку

цього року. Це вже друга частина, задуманого автором епічного твору буття людського / Перша - «Храм голосів» - з'явилася роком раніше. А їм передувало ще з десяток поетичних книжок, де О. Гончаренко утвердився як самобутній поет /, де душа ліричного героя / «Саметойя» / невгамовна в пошуках істини, в осягненні помилок нашого народу в історичному зрізі, гріхопадіння «болить за все і всіх, «просить світла храму», кличе до єдності, прозріння, до повернення на шлях чесного і совісного життя, «щоб не лишить на батьківським току, в ріллі «зерна неправди за собою»...

У цій книзі напрочуд зримо постають, ніби фрески в соборі, два світи. Перший - світ істини, ідеалу і добра, дарований Богом у віровченні Христа - святе Євангелія, опоетизоване автором, де переконливо, без будь-яких відступів, філософськи виважено, вигранено в «золото вірша» кожне Господне слово.

*... Ви кажете, що я прийшов сюди від татя?..
Кому ж запродали і душу ви, і плоть?!
Сини засудять вас і учні біснуваті:
за них і їх ім'ям засудить вас Господь.
Даремно ви мене стрічаєте вороже:
по Божому персту чиню діла святі.
І значить це, що я приніс вам Царство Боже.
Надія ваша - я, остання в цім житті!
(Йоан 8, Лука 7)*

Ці рядки з вірша «Ісус навчає прощати». А ось як звучить уривок із притчі про фарисея та митаря, де Господь розкриває істину праведного життя:

*... Кажуть вам, совість - це найкраще у людині.
Отож і не гасить дарма серця свої:
Отець принизить тих, хто тут обрав гординю,
та вивищить того, хто зрікся тут її.*

А це вже заримовані рядки з Нагірної Проповіді Ісуса Христа:

*- Бездумно не робить і поруку чи кроку:
прискорити життя не вдасться все одно.
Найбільше бійтесь ви брехливих лжепророків -
то є лихі вовки, обряджені в руно.
Лукавий бузувір страшніше, гірше звіра,
бо ситий же хижак не вчинить вам біди,
як вчинить лицемір...
Словам не майте віри:
слова - то пустоцвіт, а справи - то плоди.*

Інший світ - сучасний, той, в якому живемо, який витворили самі, відступивши від Господніх заповідей, в книзі асоціюється як кількарівневий: в широкому розумінні - все суспільство, у вузькому - Україна, ще у вузькому - ліричне «я» (Саметойя), особистість. Композиційно книга вибудована так, що дозволяє авторові якнайглибше розкрити і донести до читача свою ідею і філософію. Слід сказати, що в цьому плані велику роль відіграють епіграфи, вдало підібрані автором до кожного вірша. Вражає широта осягнення і осмислення ним світоглядних висловлювань багатьох достойників світу сього.

Вірші під заголовками «Святого Євангелія читання» і «Саметойя» чергуються, ніби відбувається переук двох світів, які за своєю суттю, на жаль, не гармонійні, а звучать дисонансом. Бо сучасний світ швидко змінюється на протигагу ідеальному, набирає чимдуж негативних форм, духовно деградує. Він стає агресивним і непередбачуваним, наближається до межі, за якою хаос. А може, космічний пил? Бо вже:

*І по руслах котиться не Ріка -
суховій на долю там наріка.
Стоїш - і вологи, що - на щоці...
Хитаються гойдалки, як мерці
на мертвому дереві... Вітер свище...
«Агов - агов, братики! Ви живі це!*

Як бачимо в останньому рядку не скільки іронії, як трагізму, застереження

нашому невігластву. Вочевидь, сьогодні людина рубає сук, на якому сидить. Цей стрімкий злет технологій уже не викликає захоплення. Надто потужне інформаційне поле поглинає нашу волю, нівелює інтуїцію. Ми більше покладаємось на розум, тим самим втрачаємо в собі Бога.

Душа ліричного героя не може змиритися з тим, що Людина втрачає зв'язок з природою, стає дедалі прагматичнішою, лукавою, байдужою до ближнього, безликою і неситою до розваг і наживи. Вона вже не живе, а проживає свій короткий проміжок, бо душу скувала пустота.

*Ох, скільки ж нас із Божових долонь
лелека наносив на землю грішну!
Електорат, що жлуктить «Оболонь»...
Героїв, геніїв торги за «сніг торішній»...
Ганебна яв - ганебна смерть мети.*

Болить їй, коли цинізм і словоблуддя беруть гору над правдою, коли «шаманська маячня ефіром рине», «сивіють Ярославни на панелях», коли довкола суцільне лицемірство. Наче й молиться люд, церкви будує, а віри немає. «І немає чудес, тільки мухи рояться все дужче біля древніх ікон, що від наших цілунків, слизькі».

*... Ну де позичити любові і натхнення,
щоб, як німий, не плакав кров'ю час?!
Усяк харчить: «Я кречет і ручай я»!
Йому на славу губляться світи.
Знов мовчимо у відчаї печально,
На грані зречення від пісні і мети.*

Поезії О. Гончаренка - це не тільки живопис зовнішніх /споглядальних атрибутів життя, його колір чи звук, а внутрішній голос /пориви і сумніви/ «Наснився пращур... Був отой номаж ким?! А серце й досі в теплий степ зове...», бунт душі ліричного героя, яка є складовою душі цілого народу, закоріненого в сиве Трипілля і скіфські степи. Бунт проти нашої малості і закоріненості байдужості, до самих себе, до своєї землі, історії, духовних оберегів. Чи почують той голос блудні сини, чи повернуться у кордони свої під корогви новітньої Січі, чи так і лишиться він волаючим у пустелі?

*Замість села - пустеля...
«Власті» винні?
А чується крізь млу десятиліть:
«Ось не чіпай гніздечко ластовине!
Порушиш, синку, хата вмить згорить,
бо ластівки - то душ людських багаття,
пригашені Всевишнім до пори».
... Бездомні люди і... бездомні ластівки.
Пече провина! І везу я сина
(на прощу!) на цвинтарні п'яді ті,
де бачив ще гніздечко ластовине -
під «стрішкою» на братовім хресті...*

Чари Гончаренкових віршів незбагненні. Мова символізована, міфічна. Думки стислі, мов вибухові пристрої, де кожний рядок - афоризм, кожне слово - образ. В одному з них автор пише: «Четвертий вимір всесвіту - Душа». Для О. Гончаренка вона - Господній дар. І тому духовне «Саметойя» (саме той я), що слугує заголовком до кожного вірша, не просто образ ліричного героя, а істина, совість - те, що (поки що) співіснує в нашому естві і бореться зі злом і хаосом, те, що страждає, кричить у нас, змушує бути кращими, не дає нам впасти в неправду. То він, Мудрий Сторож, пильнує і не дозволяє переступити межу між добром і злом. Щодо українського народу - це його сутність: звичаї, обряди, повір'я, які тримали людину в певних кордонах моралі, захищали від впливу потойбічних сил і які ми розгубили.

*- Було ноги опустиш в «ріку-Удай»,
хитнеш - враз: «Лукавого не гойдай!»
І замреш налякано на мосту
(хай той Міст Калиновий - лиш поріг)...*

*А вже колиску гойднуть пусту -
взагалі вважалось за смертний гріх.
Нагадують зразу ж мале й старе,
Що Водяник братика забере
і оберне маму на Мертву Вишню,
а воду в криниці на Млу Кромішню...
Диким полем нині кудись іду.
Хто ж її і вигойдав - цю біду?!*

Слід сказати, що поет не моралізує, не шукає тих, на кого б можна обернути гнів, бо всі ми винні у занепадництві і запустінні свого Поля. Його окаянна душа болить за все, бо потерпає від нашої бездумності не тільки людина, а й природа. Для нього - Господнє Слово, Україна, рідне Слово, Душа - то священні орієнтири. Бо зв'язок їх космічний. І початок - із отого біблійного рядка «Першим було Слово. І Слово було у Бога...» і голубого, як оксамит, неба над скіфськими степами і Дніпром-Славутою.

*«... Умирав я в долоні затиснувши хрест...
Але знов на чабанському возі воскрес!
Рідне слово збудило, і Бог допоміг.
Тільки їм завдяки я від лих не поліг.
Дивувався: «Як сонце над світом цвіте!..
Бережіть ще нас, Боже і Слово святе!!!
Дайте слави нам рідні Поля і Гай!!!»
Їхав здалеку я у кордони свої...»*

Як глибоко і талановито мовлено про наш народ! Скільки в цих рядках любові, безмежної гордості від усвідомленням того, що ти нащадок тих безсмертних пращурів, воїнів-боронителів, землеробів, котрі жили на цій землі, прославили її і лишили нам у спадок.

Для Поета Христове вчення - основа життя. Людина повною мірою мусить збагнути короткий плин земного буття, усвідомити своє гріхопадіння і навернутися до Бога. Бо вже всі попередження пройдені. Тільки віра і покаяння в гріхах, служіння ідеалам правди і справедливості («Хай так вже повелось, що за добро платять, та світ немов розцвів і... люди трохи в нім») порятовують від «падіння, від остаточного пробудження у нас «Звіра». Саме ці думки пронизують наскрізь усю книгу.

...Життя, забудь мене і дай мені відстрочку...

Душа ліричного героя, просить прощення у Бога / «І - це життя? О, Господи, прости! Прости за гвалт, віття, гарчання, вереск, за цю людську банально-вічну ересь...», шукає Світла і сама стає Світлом для тих, хто занурився в «темряву», «бореться», дарма, що болю і скорботи, як осоту, бо боротьба - то свобода. І ще не все втрачено... «Ще не кінець... Ще битві не кінець! Ще поки наші даль і вись заграва» То:

*...Огризайся!
Прорвись і донеси крізь Темно-ліс
усе, що «від горобчика і зайчика»,
хмільним, колись додому не доніс.*

І таки пробивається паросточок надії крізь депресивний образ сучасного світу - люд повернеться за тим блаженним ковтком Води - вірою. Ще буде, ще... «Пройдеш весну - ввійдеш і в літо. Ще, може, проковтнувши схлип, удасться знову впасти в жито й хлебтати, наче Воду, хліб...»

Важко збагнути поетичний дар О. Гончаренка - він потужний і рідкісний. У його поезіях нерв душі, біль і світло. Автор вдається для підсилення думки і образу до багатовимірності форм, словосполучень, літературних термінів, символіки, використовуючи історичні постаті, відомі персонажі з української класичної та світової літератури, з народної творчості («колобродить тебе, де голодний блука Вій...»). Рима сучасна, вразлива, як звук скрипки.

Кожне поетове слово, мов світло, осяває темні закутки нашої плоті, оживляє дух, дає можливість глянути в глибину вічності. Глянути в самого себе, в свою душу і побачити, скільки накопилось там бруду, скільки в ній лукавства і

заблудства. І нарешті збагнути, що людська душа не комора для зберігання добра, а Божий Храм. То ж маємо тримати її в чистоті і святості.

Кожний вірш у «Соборі одкровень», текстова частинка, що звучить від імені «Саметойя», є самодостатнім довершеним високохудожнім твором. А разом з тим, всі вони пов'язані спільною ідеєю, філософською і національною направленістю, доповнюють один одного, створюють цільну епічну поему, яка кличе нас до пошуку істини, до спасіння.

Оце і є та новітня література європейського штибу, з глибоким і міцним національним підґрунтям, яка може повернути втрачений останнім часом інтерес до поетичного слова.

Справжня поезія, як і пісня, стає часткою душі народу, якщо вона вистраждана поетом, пройшла через його серце.

Сьогодні про книгу «Собор одкровень» Олега Гончаренка маємо говорити як про небуденне явище, духовний прорив, який дасть свої позитивні плоди.

Ярослав Маджуга

МАРИНІНА І ДОНЦОВА ВІДПОЧИВАЮТЬ...

Дзюба С. Тато у декретній відпустці: Дивовижні люди. Неймовірні історії, які відбуваються насправді. - Ніжин: Аспект-Поліграф, 2007 (книга та аудіозаписи на CD-дисках).

Оленка, донька міністра, закінчила школу із золотою медаллю, пішла з однокласниками зустрічати світанок і... не повернулась додому, безслідно зникла. Всі пошуки - марні! Рідні вважають, що дівчина загинула. Але вона "просто" втекла в інше місто, щоб стати черницею. Це - не гостросюжетний детектив Мариніної - Донцової - Устинової і не "мильний" телесеріал. Все відбувається насправді і ця історія приголомшує, шокує своєю "реальною неймовірністю". Її розповідає сама Олена - абсолютно відверто, надивовижу пристрасно, не приховуючи жодних "інтимних" подробиць зі свого нового життя. Хто вона - "Божа наречена", дівчинка-ангол чи відчайдушна авантюристка?

Автор навмисне уникає будь-яких коментарів - до кожного персонажа "своїх" історій він ставиться, мов до коштовного діаманта. "Не судить і не судимі будете!" - ця біблійська істина для Сергія Дзюби - аксіома. Тому люди приходять в "його" студію і розповідають про найсокровенніше. Вони знають - він їх не зрадить, не образить, не перекрутить жодного слова. Це - як на сповіді у священника, тільки співрозмовники знають - такі історії варті того, щоб їх почули тисячі людей.

Письменники часто бавляться в журналістику і вважають її чимось другорядним. "Навпаки зі ста гарних письменників лише один може стати справді цікавим, талановитим журналістом", - переконаний Сергій Дзюба.

Молода співачка, яка тричі прощалася з цим світом, пережила клінічну смерть і врятувала коханого чоловіка від підступної недуги; українець, котрий живе одночасно з трьома дружинами; вчителька, що закохалася в десятикласника і народила від нього дитину... - всі ці неймовірні історії, які увійшли до нової книги відомого письменника та журналіста, - реальні.

Працюючи в телерадіоагентстві "Новий Чернігів", Сергій Дзюба готував їх для радіо, безпосередньо спілкуючись із персонажами. Прозвучавши в ефірі, передачі викликали гучний резонанс і не раз повторювались на прохання слухачів. Тому до аудіозаписів на дисках додалася спочатку їх друкована газетна версія, а тепер побачила світ і книга. Власне, кожна з цих історій варта окремого роману, кінострічки чи телесеріалу.

Хіба не вражає вчинок Каті, котра вирішила народити дитину... для своєї подруги. Наталя не могла завагітніти, отож найкраща приятелька запропонувала їй власну допомогу. Залишалася лише вмовити Василя - чоловіка Наталі. І незабаром Катя фактично оселилася в оселі подруги... Пристрасті почалися такі,

що, як то кажуть, будь-які телесеріали відпочивають.

А ось "чернігівський Пігмаліон" - Олексій, який душу, талант і децищу грошей вкладає в своїх "галатей", аби потім благополучно... видати їх заміж. Причому він робить це безкорисно, отримуючи задоволення від самого процесу "створення прекрасної жінки"...

Сучасні відьми на Чернігівщині об'єднані у власну таємну організацію. Вони не прагнуть реклами і маскуються навіть краще за агентів ЦРУ. У цьому переконаний Павло Дубровський, який зібрав сотні легенд про перебування різної нечистої сили на Придесенні, сам займався окултизмом і спілкувався з відьмами. Він запевняє, що таємні організації відьом існують не лише в Чернігові, а і в усіх районах Придесення: "Скажімо, Городня - це енергетично стабільне місто. Кількість відьом у ньому не змінюється протягом століть - їх завжди 16. Якщо якась відьма залишає цей світ, замість неї одразу ж беруть послужницю, котру згодом, переконавшись у її здібностях, інші відьми на кругу визнають своєю колегою. Це - духовна традиція, невід'ємна від уміння спілкуватися з силами природи: не використовувати їх, не підкорювати, а саме спілкуватися..."

На відміну від більшості ровесників, 25-річний Андрій Тимченко не мріє жити в Нью-Йорку, Женеві чи Парижі. Власне, і Київ він вважає надто галасливим та метушливим містом, дуже шкідливим для здоров'я. Андрій обожає тишу. Адже, усамітнівшись, можна легко уявити себе еротично-іронічним дядечком Фрейдом, невловимим та шляхетним Григорієм Сковородою або мужнім і мудрим Сократом. А ще витворити власні дива: наприклад, увічнити загадкову усмішку своєї сусідки чи розгледіти неймовірно красиву душу малесенької квіточки обабіч шляху.

Сільський філософ і митець Андрій Тимченко зовсім не переймається тим, що мешкає в невеличкому селищі. Пантелеймон Куліш взагалі тривалий час жив на хуторі, але це не завадило йому стати видатним письменником і філософом. Та й нині, у селі Матіївка Бахмацького району, свідомо, подалі від цивілізації, мешкає один із найталановитіших та найвідоміших сучасних українських літераторів - Кость Москалець, який, зокрема, створив знамениту пісню "Вона". Пам'ятаєте?

*Лиш вона лиш вона
Сидітиме сумна
Буде пити не п'яніти від дешевого вина
Моя дівчинко печальна
Моя доле золота
Я продовжую кричати
Ніч безмежна і пуста.*

Хтось вважає цих людей диваками. Але, поспілкувавшись з Андрієм, мимоволі жалкуєш, що таких диваків - надзвичайно мало. "Людство ще блукає в п'ємті і жбурляє камінням у зорі. Проте глузує з романтиків, котрі прагнуть збагнути голоси рослин, риб і птахів. Ми навігадували силу-силенну законів, аби полегшити собі життя. Натомість борсаємось у їхніх тенетах, - каже Андрій. І цитує Горация: - Що за користь із законів там, де нема моралі?"

"Фанатично люблю свою професію! - запевняє Сергій Дзюба. - Для мене - це не тягар, не хрест, а радість від спілкування з такими різними людьми, постійне пізнання чогось нового. Я брав інтерв'ю у священників і зеків, черниць та проститутток, видатних особистостей і божевільних, президентів та мудрих сільських дядьків... Журналістика подарувала мені стільки пригод і пристрастей, що я вже не зможу відмовитися від такого навіженого, стресового і вкрай небезпечного для здоров'я життя".

Коли Сергій Дзюба відзначав 25-річчя своєї журналістської та літературної діяльності, на свято завітали майже всі персонажі майбутньої книжки.

Ярослав Маджуга.

